

Agata Paszek

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://orcid.org/0000-0002-8965-3651>

Barbara Sitko

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://orcid.org/0000-0001-7770-1858>

PANDEMIA *FAKE NEWS*ÓW W DOBIE PANDEMII COVID-19

Wprowadzenie

W dzisiejszych czasach społeczeństwa mierzą się z wieloma problemami, w tym – wynikającymi z korzystania z mediów. Część owych trudności i zawirowań jest niezależna od ludzi, lecz niektóre mają bezpośredni związek z działalnością człowieka. Do największych problemów współczesnego świata zalicza się pandemię COVID-19¹. Chociaż na przestrzeni lat pojawiały się różne epidemie², ta ostatnia ma szczególny charakter i wymiar. Obecne czasy charakteryzuje wysoko rozwinięta technologia, a media – określane jako czwarta władza – odgrywają w nich niebagatelną rolę. Pełnią też zasadniczą funkcję w kontekście pandemii – przede wszystkim w związku z przepływem informacji na temat zachorowań czy działań podejmowanych w odpowiedzi na aktualną sytuację epidemiczną. Niestety, nie jest to wyłącznie służebna rola, ponieważ nie każdą wiadomość można uznać za wiarygodną. Co więcej, niektóre informacje są wyjątkowo szkodliwe. Problem fałszywych komunikatów jest szczególnie zauważalny i jednocześnie najbardziej niepokojący w sieci ze względu

¹ Jej początek jest datowany na 11 marca 2020 r. Światowa Organizacja Zdrowia (World Health Organization) uznała wówczas serię zachorowań na COVID-19 za pandemię – zob. *WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID19 – 11 March 2020*, World Health Organization, 11.03.2020, <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> (dostęp: 14.05.2022).

² Jak choćby hiszpanka, ptasia grypa czy ebola.

na bardzo szybkie rozprzestrzenianie się w niej wszelkiego rodzaju informacji. Ponadto w internecie niemal każdy może stać się nadawcą komunikatów. Sam papież Franciszek w jednym z orędzi na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu podkreślił, że „internet okazał się jednym z miejsc najbardziej narażonych na dezinformację oraz świadome i celowe zniekształcenie faktów i relacji międzypersonalnych, które często przybierają formę kompromitowania”³.

Mimo iż pandemia COVID-19 została w Polsce oficjalnie zniesiona i zastąpiono ją stanem zagrożenia epidemicznego⁴, jej pokłosie (w różnych wymiarach)⁵ jest wciąż odczuwalne. W niniejszym opracowaniu zostanie poruszony temat *fake newsów* w kontekście pandemii koronawirusa. Zagadnienie to jest szczególnie godne uwagi ze względu na fakt, że fałszywe informacje związane z pandemią są w stanie wyrządzić wiele szkód w społeczeństwie, zarówno na poziomie lokalnym, jak i globalnym. Trzeba podkreślić, iż pandemia COVID-19 ma wymiar międzynarodowy i należy do największych wyzwań, z jakimi musiała zmierzyć się ludzkość. Problematyka „fejków”, zwłaszcza w odniesieniu do poważnej kwestii, tj. ludzkiego zdrowia (jednej z najważniejszych wartości w życiu człowieka), ma ogromne znaczenie. Opracowanie ma charakter przeglądowy. Znajdą się w nim również wybrane przykłady fałszywych wiadomości o tematyce zdrowotnej, które zostaną przeanalizowane m.in. pod kątem ich wymiaru i zagrożenia, jakie ze sobą niosą.

Fake newsy – pokrewne podejścia i definicje

Jak zauważa Katarzyna Bąkiewicz, termin *fake news* to neologizm i z założenia nie mieści się w ramach typowej definicji „fałszywych wiadomości”⁶. Jak dalej przekonuje badaczka, *fake newsy* to medialne wiadomości, które nie są ani

³ Papież Franciszek, „Wszyscy tworzymy jedno” (Ef 4,25). *Od wirtualnych wspólnot społecznościowych do wspólnot ludzkich. Orędzie na 53. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, Towarzystwo Świętego Pawła, 24.01.2019, <https://www.paulus.org.pl/214,53-swiatowy-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-franciszek-2019> (dostęp: 15.05.2022).

⁴ J. Ojczyk, *Stan epidemii od poniedziałku zastąpiony przez stan zagrożenia epidemicznego*, Prawo.pl, 16.05.2022, <https://www.prawo.pl/zdrowie/stan-epidemii-zastapi-zagrozenia-epidemicznego,514656.html> (dostęp: 14.05.2022).

⁵ Szczególnie w wymiarze zdrowotnym, wciąż bowiem są odnotowywane zachorowania na COVID-19, a także medialnym – z uwagi na fakt, iż w mediach nieustannie pojawiają się różne informacje powiązane z tematem pandemii, np. na temat szczepień.

⁶ K. Bąkiewicz, *Wprowadzenie do definicji i klasyfikacji zjawiska fake newsa*, „Studia Medioznawcze” 2019, t. 20, nr 3(78), s. 281.

prawdą, ani kłamstwem, zawsze bowiem zawierają w sobie element prawdziwości. Co więcej, nie są również błędnymi ani niesprawdzonymi informacjami podawanymi przez dziennikarzy, co kontrastuje z powszechnie znaną, stereotypową definicją *fake newsów*. Ich intencją bowiem jest:

- a) celowe wprowadzenie odbiorców w błąd,
- b) implementacja kłamstwa oraz chaosu w przestrzeń publiczną i medialną,
- c) generowanie fałszywego przekonania na dany temat⁷.

Internetowy *Słownik języka polskiego PWN* z kolei podaje uproszczoną definicję tego zjawiska, które określa jako „nieprawdziwe, fałszywe wiadomości, najczęściej rozpowszechniane przez tabloidy w celu wywołania sensacji, bądź zniesławienia kogoś (najczęściej polityka)”⁸.

„Fejki”, stanowiące element propagandy medialnej, zalicza się do ogólniejszej kategorii oszustwa – *journalistic deception*⁹. Co ciekawe, na podstawie wzrostu częstości użycia wyrażenia *fake news*, zarówno w przestrzeni medialnej, jak i w życiu codziennym, w 2017 r. autorzy słownika *Collins Dictionary* uznali *fake news* za słowo roku. Również w 2017 r. i z tego samego powodu termin ten został umieszczony w słowniku *Merriam-Webster*, wydawanym od 1828 r. Jak pokazują statystyki, od 2018 r. nastąpił wyraźny wzrost zainteresowania tym hasłem użytkowników popularnej wyszukiwarki Google. Pojęcie to zostało rozpowszechnione w 2016 r. podczas kampanii prezydenckiej Donalda Trumpa, co jest istotnym dowodem na to, iż *fake newsy* nie pojawiają się jedynie w obszarze mediów, ale funkcjonują też w sferze politycznej, gospodarczej i ekonomicznej¹⁰.

Definiując *fake newsy*, należy rozróżnić takie pojęcia jak: propaganda, manipulacja oraz dezinformacja, które są z nimi w pewnym zakresie powiązane. Pojęcie propagandy oznacza „rozpowszechnianie czegoś przez przedstawianie tego w korzystnym świetle”¹¹. Ponadto propagandę definiuje się jako „zamierzone działanie zmierzające [do] uzyskania władzy nad daną jednostką bądź społecznością realizowane z wykorzystaniem środków i metod komunikacji”¹².

⁷ Ibidem, s. 281–282.

⁸ *Fake news*, *Słownik języka polskiego PWN*, 9.11.2017, <https://sjp.pwn.pl/mlodziezowe-slowo-roku/haslo/fake-news/6368870.html> (dostęp: 14.05.2022).

⁹ M. Palczewski, *Fake news w polityce. Studia przypadków*, „Mediatization Studies” 2019, nr 3, s. 139–141.

¹⁰ K. Bąkiewicz, op. cit., s. 281.

¹¹ *Propaganda*, SJP, <https://sjp.pl/propaganda> (dostęp: 15.05.2022).

¹² T.H. Qualter, *Propaganda and Psychological Warfare*, New York 1965, s. 27, cyt. za: W. Werner, *O (nie)rzeczywistości propagandy. Cechy charakterystyczne propagandowych obrazów świata*, [w:] *Uwiklania historiografii. między ideologizacją dziejów*

Jej istotą jest zaś manipulacja, określana jako „wykorzystywanie jakichś okoliczności, naginanie lub przeinaczanie faktów w celu udowodnienia swoich racji lub wpływania na cudze poglądy i zachowania”¹³. Z kolei dezinformacja to „wprowadzenie kogoś w błąd przez podanie mylących lub fałszywych informacji”¹⁴.

W nawiązaniu do pandemii COVID-19 i związanego z nią chaosu informacyjnego pojawił się nowy termin – tzw. infodemia covidowa¹⁵. Zjawisko to było mocno akcentowane i artykułowane w kontekście pandemii, jednocześnie stanowiło element edukacji medialnej. Infodemia związana z COVID-19 to rozpowszechnianie zniekształconych informacji, od teorii spiskowych po *fake newsy*¹⁶.

W tym kontekście infodemiki to różnego rodzaju nieprawdziwe informacje, plotki a także teorie spiskowe, które odegrały w dobie pandemii bardzo szkodliwą rolę. Termin „infodemia” został utworzony po to, aby uporządkować antynaukowe teorie, półprawdy czy inne fałszywe informacje odnoszące się do sytuacji kryzysowych w obszarze zdrowia publicznego, a tym samym ułatwić odbiorcom informacyjny research¹⁷. Jednocześnie niepokojące jest to, iż wszelkie „dezinformacje wraz z fałszywkami rozprzestrzeniają się [...] szybciej, głębiej i dalej niż prawdziwe informacje”¹⁸.

a obiektywizmem badawczym, red. T. Błaszczuk et al., Poznań 2011, s. 54, <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/20678/1/propaganda%20art%20Wiktor%20Werner.pdf> (dostęp: 15.05.2022).

¹³ Manipulacja, [w:] *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/manipulacja;2481186> (dostęp: 15.05.2022).

¹⁴ Dezinformacja, [w:] *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/dezinformacja.html> (dostęp: 15.05.2022).

¹⁵ Jak podaje Juliusz Sikorski, termin ten jest kontaminacją dwóch pojęć – „informacji” oraz „epidemii”. „Infodemia” jako zjawisko pojawiło się w społecznej świadomości na początku 2020 r., kiedy Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) oznajmiła, iż towarzyszy ono pandemii COVID-19. Sam termin sięga jednak początków tego stulecia i powiązany jest również z wirusem – SARS, zob. J. Sikorski, *Infodemia jako czynnik społecznego zagrożenia*, „Studia Wschodnioeuropejskie” 2021, nr 15, s. 380–381, <http://swe.uw.edu.pl/15.21.pdf> (dostęp: 23.09.2022).

¹⁶ M. Duplaga, *Infodemia COVID-19*, Instytut Zdrowia Publicznego, 18.11.2020, <https://izp.wnz.cm.uj.edu.pl/pl/blog/infodemia-covid-19/?fbclid=IwAR3Npbukci7JQ3uQsbt254WbjcK9VxMMjy9dfpqt5MKHysKkua9ha9adlQg> (dostęp: 15.05.2022).

¹⁷ A. Demczuk, *SARS-CoV-2 i COVID-19. Plotki, dezinformacje i narracje spiskowe w polskim dyskursie publicznym*, Lublin 2021, s. 47–50.

¹⁸ Ibidem, s. 48.

Należy dodać, iż *fake newsy* najczęściej dotyczą informacji wywołujących w odbiorcach silne lub skrajne emocje. Takimi informacjami mocno oddziałującymi na odbiorcę z pewnością były doniesienia medialne dotyczące liczby zakażonych osób, rozprzestrzeniania się wirusa, ale także obostrzeń i kar przewidywanych za ich łamanie. W mediach nieustannie pojawiają się fałszywe informacje, stąd tak duże znaczenie odgrywa etyka dziennikarska.

Etyka mediów i dziennikarstwa w kontekście problemu pandemii

Nie ulega wątpliwości, iż praca w mediach wymaga szczególnej ostrożności ze względu na przekazywanie informacji, docierają one bowiem do szerokiego grona odbiorców i oddziałują na społeczeństwo. Priorytetem dla dziennikarzy powinna więc być rzetelność, ponieważ ocenie etycznej podlega sposób ukazywania przez nich różnego rodzaju faktów¹⁹. Obowiązkiem dziennikarzy jest służenie społeczeństwu – media mają obowiązek²⁰ stawiać interes publiczny ponad interesy polityczne, komercyjne czy osobiste²¹. Dziennikarze, a także wydawcy mają za zadanie informować o kwestiach dotyczących epidemii odpowiedzialnie, w taki sposób, aby nie pogłębiać poważnych problemów, jakie się zaczęły pojawiać wraz z rozprzestrzenianiem się wirusa. Tym samym spoczywa na nich etyczna odpowiedzialność za relacjonowanie wydarzeń²².

Zasadniczo zadaniem dziennikarzy jest regulowanie przepływu informacji. Im dokładniej są one sprawdzane, zwłaszcza pod kątem wiarygodności, tym mniej fałszywych wiadomości pojawia się w obiegu. Z punktu widzenia etyki dziennikarze i pracownicy mediów odgrywają fundamentalną rolę w walce z dezorientującymi społeczeństwo komunikatami. Odpowiadają nie tylko za niepowielanie fałszywych informacji. Mają oni również obowiązek publikować rzetelne i sprawdzone wiadomości, co sprawi, że odbiorcy będą

¹⁹ J. Pleszczyński, *Etyka dziennikarska*, Warszawa 2007, s. 165.

²⁰ Wynikają one chociażby z zapisów w Ustawie z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe (Dz.U. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.).

²¹ S. Hadźialić, V.T. Phuong, *Media ethics within the fake news challenges during the COVID-19 pandemic*, „Studia i Analizy Nauk o Polityce” 2020, nr 2, s. 36, <https://czasopisma.kul.pl/sanp/article/view/11465/10009> (dostęp: 15.05.2022).

²² M. Chlebowski, *Media w czasie pandemii. O etycznych wyzwaniach dziennikarza czasów kryzysu*, „Dyskurs & Dialog” 2020, nr 3, s. 40, <http://dyskursdialog.org/wp-content/uploads/2020/10/3Chlebowski.pdf> (dostęp: 15.05.2022).

mieć zaufanie do mediów. W konsekwencji to tam w pierwszej kolejności będą szukali najnowszych informacji, a także weryfikowali te, które dotarły do nich z innych źródeł.

Fake newsy słusznie porównywane są do wirusa, ponieważ równie szybko się rozprzestrzeniają, ulegają powieleniu i różnym zniekształceniom, łatwo i dynamicznie zmieniają swoją postać, a także przenikają do wszystkich rodzajów mediów²³. Wydaje się zatem, że *fake newsy* mogą przyczynić się do wzrostu paniki i zachorowań, jeśli społeczeństwo będzie opierało na nich swoje działania. Tedros Adhanom Ghebreyesus, dyrektor generalny Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), ostrzegał przed *fake newsami* głównie ze względu na fakt, iż osłabiają walkę z koronawirusem. Ich pokłosiem są m.in. zbiorowe ataki paniki. Tego typu negatywne skutki psychologiczne mogą osiągać bardzo dużą skalę. Do innych szkodliwych konsekwencji należy chociażby podważenie zaufania odbiorców. Zatem bez właściwej kontroli czy interwencji „fejki” są w stanie zakłócić działanie całych społeczeństw²⁴. Jeśli wziąć pod uwagę medialny wymiar pandemii, należy podkreślić, iż odbiorcy zostali zmuszeni samodzielnie dokonywać selekcji informacji oraz sprawdzać ich źródła, przede wszystkim pod kątem wiarygodności²⁵.

Przykłady *fake newsów* w dobie pandemii

Dezinformacja związana z pandemią koronawirusa rozprzestrzeniła się po całym świecie. Szczególnie problem ten dotyczył *social mediów*. W mediach społecznościowych pojawiły się bowiem doniesienia, iż nowy szczep koronawirusa „został umyślnie stworzony przez człowieka” w tajnym laboratorium w Wuhan, rzekomym ognisku wirusa. W internecie nie brakowało też wielu fałszywych informacji dotyczących dostępu do leków i terapii, które miały zwalczać wirusa SARS-CoV-2²⁶.

Plaga „fejków” uwidoczniła się również w odniesieniu do tematu szczepień. Zwłaszcza w sieci pojawiło się mnóstwo antyszczepionkowych opinii, a osoby będące przeciwnikami szczepień nazywane są antyszczepionkowcami. Opinie takich osób, ze względu na ich liczbę, mogły w pewnym stopniu wpłynąć na decyzję o szczepieniu, szczególnie u wahających się osób²⁷.

²³ K. Bąkiewicz, op. cit., s. 287.

²⁴ S. Hadżialić, V.T. Phuong, op. cit., s. 37.

²⁵ Ibidem, s. 36.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Zgodnie z Raportem Komisji Europejskiej rosnący wpływ różnych grup antyszczepionkowych rozpowszechniających fałszywe informacje (głównie za pośred-

Wykorzystując zwłaszcza nowe media, przeciwnicy preparatów wyrażają swój sprzeciw wobec szczepionek oraz obowiązku szczepień. Za cel obierają informowanie społeczeństwa o ryzyku związanym z ich stosowaniem. W związku z tym ich aktywność sprowadza się głównie do publikowania w sieci komunikatów na temat rzekomo utajonego działania szczepionek powodującego różne zaburzenia, jak chociażby autyzm²⁸. Warto dodać, iż antyszczepionkowe teorie pojawiają się również w gronie specjalistów²⁹.

Deinformacja i rozprzestrzenianie się *fake newsy* w czasie pandemii przybrały tak dużą skalę, iż stały się przedmiotem kontroli służb specjalnych wielu państw, w tym Polski. Zdecydowana większość fałszywych, a co za tym idzie szkodliwych informacji pochodzi z domeny publicznej. Tych informacji w świecie internetu pojawia się tyle, że przekształciły się w swego rodzaju szum informacyjny. Służby specjalne stoją przed trudnym zadaniem, jakim jest przetwarzanie i kontrolowanie ogromnej ilości danych. Wiadomości są filtrowane, weryfikowane, analizowane i przekazywane osobom decyzyjnym, odpowiedzialnym za bezpieczeństwo kraju³⁰.

Fałszywe informacje na temat koronawirusa stały się tak rozpowszechnionym i zarazem niebezpiecznym zjawiskiem, iż na stronie rządowej umieszczono wpis w formie pytań i odpowiedzi dotyczący faktów i mitów na temat tej choroby i wywołującego ją wirusa. Na stronie tej pojawiło się również odniesienie do podstrony, na której można zgłaszać *fake newsy*³¹. Wśród informacji na stronie rządowej pojawia się zapewnienie, że zwierzęta domowe nie mogą przenosić koronawirusa SARS CoV-2 oraz że spożywanie alkoholu nie chroni przed zarażeniem się. Podano także, iż w Polsce nie zabraknie żywności. Kolejnym wskazaniem było, iż częste picie wody również nie zapobiegnie infekcji, a Warszawa nie

nictwem internetu) ma bowiem po części wpływ na spadek zaufania do wszelkich szczepień – zob. *Raport Komisji Europejskiej dotyczący szczepień*, Główny Inspektorat Sanitarny, <https://www.gov.pl/web/gis/raport-komisji-europejskiej-dotyczacyszczepien> (dostęp: 14.05.2022).

²⁸ E. Kozik, *Jak troszczyć się o życie? Antyszczepionkowe narracje spiskowe w czasie pandemii COVID-19*, „*Studia Etnologiczne i Antropologiczne*” 2021, t. 21, nr 1: *Noc w perspektywie*, s. 1.

²⁹ Zob. MZ o wypowiedzi lekarki nt. szczepień przeciw COVID-19. „*To manipulacja*”, Puls Medycyny, 30.06.2021, <https://pulsmedycyny.pl/mz-odpowiada-antyszczepionkowcom-szczepionki-przeciwko-covid-19-zapobiegaja-hospitalizacji-w-92-96-proc-1120925> (dostęp: 16.05.2022).

³⁰ A. Nyzio, *Pandemia koronawirusa a polskie służby specjalne*, „*Komentarz KBN*”, 3.04.2020, nr 9(64), s. 2.

³¹ *Zgłoś fake news*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/web/koronawirus/zglos-fake-news> (dostęp: 27.09.2022).

została otoczona kordonem sanitarnym. Rozpowszechnionym i wywołującym społeczną panikę był też *fake news* dotyczący wyjścia wojska na ulice i zamykania miast, co na stronie rządowej również zostało zdementowane³².

Fake newsy w dobie pandemii stanowiły także zagrożenie dla równowagi ekonomicznej państw, jako że wpływały destabilizująco zwłaszcza na sektor bankowości. Rozprzestrzeniona w mediach nieprawdziwa informacja na temat złej kondycji finansowej banku może wywołać zbiorową panikę, a w efekcie spowodować wypłacanie gotówki, likwidowanie kont i inwestycji, co może przyczynić się do upadłości takiej instytucji³³. W niestabilnej sytuacji społecznej i gospodarczej fałszywe informacje mające wpływ na ekonomię są szczególnie niepokojące i powinny być prostowane jak najszybciej. W marcu i kwietniu 2020 r. Polskę obiegły nieprawdziwe doniesienia mówiące o tym, że rząd wprowadzi specjalny podatek na cel walki z koronawirusem (pieniądze miałyby zostać pobrane bezpośrednio z kont bankowych obywateli), że upadną komercyjne banki oraz że w placówkach i bankomatach zabraknie gotówki³⁴. Polacy, co zrozumiałe, zaczęli obawiać się o swoje pieniądze i oszczędności, co wywołało społeczną polaryzację i zmniejszenie zaufania do rządu oraz banków.

Szczególnym przykładem fałszywych informacji w dobie pandemii są infografiki. Niejednokrotnie przybierają one formę wykresów lub przedstawiają statystyki, co sprawia wrażenie, iż zostały przygotowane przez specjalistów na podstawie sprawdzonych danych – co jednak może być złudne. Na samym początku rozprzestrzeniania się wirusa poza Azję, już 3 stycznia 2020 r., stacja BBC przekazała informację o „tajemniczej chorobie z Wuhan”, co z pewnością wzbudziło wśród odbiorców lęk przed niezidentyfikowanym zagrożeniem, ale i niezdrową ciekawość. Już w pierwszej połowie stycznia 2020 r. na temat koronawirusa zaczęły powstawać memy, publikowane i rozprzestrzeniane w mediach społecznościowych. Pierwszy mem w przestrzeni medialnej na temat wirusa dotyczył „zupy z nietoperza” i teorii spiskowych sugerujących, iż koronawirus to „chińska broń biologiczna”. W polskich mediach temat wirusa z Wuhan pojawił się 10 stycznia 2020 r., z kolei 14 stycznia WHO wydało pierwsze ostrzeżenie o tym zagrożeniu³⁵. Wielowątkowość treści i form (w tym

³² *Walczymy z fałszywymi informacjami*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/web/koronawirus/walczymy-z-falszywymi-informacjami> (dostęp: 27.09.2022).

³³ K. Mroczka, *Fake newsy jako nowa kategoria zagrożenia systemu bezpieczeństwa ekonomicznego państwa w dobie kryzysu epidemicznego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2022, t. 14, nr 26, s. 88.

³⁴ Ibidem, s. 103.

³⁵ A. Nyzio, op. cit., s. 3.

graficznych) przedstawiania informacji o koronawirusie sprawiała – od samego początku pojawienia się tego tematu w przestrzeni medialnej – iż treść doniesień o pandemii i związanych z nią zagrożeniach oraz wyzwaniach szybko się zmienia i łatwo ją zniekształcić. Stawia to oczywiste wyzwanie przed kreatorami mediów, ale też trudne zadanie przed odbiorcami, którzy – aby nie poddać się dezinformacji bądź zmniejszyć to ryzyko – nie mogą już być tylko biernymi obserwatorami. Powinni za to aktywnie i z zaangażowaniem poszukiwać rzetelnych źródeł informacji, a także nauczyć się odróżniać *fake newsy* od doniesień prawdziwych.

Zakończenie

Podsumowując: niniejsza analiza ukazała, że problem *fake newsów* w odniesieniu do tematyki związanej z pandemią COVID-19 jest niezwykle poważny. Skutki pandemii mają więc dwójaki charakter: wiążą się z zagrożeniem dla zdrowia oraz negatywnym wpływem fałszywych wiadomości.

W tym miejscu rodzi się pytanie, w jaki sposób radzić sobie z natłokiem fałszywych informacji, zwłaszcza w obliczu znaczących problemów współczesnego świata, które się nieustannie pojawiają. Choć zapewne nie da się w pełni wyeliminować „fejków” z przestrzeni medialnej, można i należy próbować ich unikać, a nawet je zwalczać. Jednym z najważniejszych sposobów ustrzeżenia się przed nimi jest edukacja medialna, która kładzie nacisk głównie na świadomą selekcję informacji. Najogólniej rozumie się ją jako:

[...] wychowanie obywateli do umiejętności korzystania z mediów oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych, a jej wynikiem jest kształtowanie kompetencji medialnej i informacyjnej, pozwalającej zarówno świadomie i krytycznie odbierać treści komunikowania, jak i samemu je tworzyć bądź współtworzyć. Edukacja medialna to niezbędny warunek rozwoju społeczeństwa informacyjnego, w którym istotne jest uczestnictwo w procesach komunikacji społecznej za pośrednictwem przez media cyfrowe. Edukacja medialna jest także warunkiem sprawnego funkcjonowania demokracji, zwiększenia sprawności państwa i skuteczności jego administracji, wzrostu gospodarczego związanego z ekspansją sektora informacyjnego, obniżenia barier dostępu do wiedzy³⁶.

³⁶ Stanowisko w kwestii zapewnienia edukacji medialnej wszystkim grupom wiekowym i społecznym, Polski Komitet Programu Informacja dla Wszystkich przy Polskim Komitecie do spraw UNESCO, s. 1–2, https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/edukacja_medialna_PK_IFAP_stanowisko__1_.pdf (dostęp: 14.05.2022).

Tam, gdzie w grę wchodzi zdrowie i życie ludzi, rodzi się szczególna potrzeba rzetelnych, pozbawionych fałszu wiadomości, zarówno w formie tekstowej, jak i (audio)wizualnej. W związku z tym, społeczeństwo powinno być świadome szkodliwości *fake newsów*. Odpowiednio przygotowani odbiorcy mediów są w stanie zmierzyć się z falą zakłamanych informacji oraz uniknąć różnego rodzaju manipulacji. Oprócz tego w kontekście przeciwdziałania globalnemu kryzysowi informacyjnemu istotną rolę może odegrać porozumienie i profesjonalna współpraca środowiska medialnego, mimo panującej w nim konkurencji³⁷.

Bibliografia

- Bąkowicz K., *Wprowadzenie do definicji i klasyfikacji zjawiska fake newsa*, „*Studia Medioznawcze*” 2019, t. 20, nr 3(78).
- Chlebowski M., *Media w czasie pandemii. O etycznych wyzwaniach dziennikarza czasów kryzysu*, „*Dyskurs & Dialog*” 2020, nr 3, s. 37–51, <http://dyskursdialog.org/wp-content/uploads/2020/10/3Chlebowski.pdf> (dostęp: 15.05.2022).
- Demczuk A., *SARS-CoV-2 i COVID-19. Plotki, dezinformacje i narracje spiskowe w polskim dyskursie publicznym*, Lublin 2021.
- Dezinformacja, [w:] *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/dezinformacja.html> (dostęp: 15.05.2022).
- Duplaga M., *Infodemia COVID-19*, Instytut Zdrowia Publicznego, 18.11.2020, <https://izp.wnz.cm.uj.edu.pl/pl/blog/infodemia-covid-19/?fbclid=IwAR3Npbukci7JQ3uQsbt2S4WbjcK9VxMMjy9dfpqt5MKHysKkua9ha9adIQg> (dostęp: 15.05.2022).
- Fake news*, *Słownik języka polskiego PWN*, 9.11.2017, <https://sjp.pwn.pl/mlodziejowe-slowo-roku/haslo/fake-news;6368870.html> (dostęp: 14.05.2022).
- Hadźialić S., Phuong V.T., *Media ethics within the fake news challenges during the COVID-19 pandemic*, „*Studia i Analizy Nauk o Polityce*” 2020, nr 2, <https://czasopisma.kul.pl/sanp/article/view/11465/10009> (dostęp: 15.05.2022).
- Kozik E., *Jak troszczyć się o życie? Antyszczepionkowe narracje spiskowe w czasie pandemii COVID-19*, „*Studia Etnologiczne i Antropologiczne*” 2021, t. 21, nr 1: *Noc w perspektywie*.
- Manipulacja, [w:] *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/manipulacja;2481186> (dostęp: 15.05.2022).
- Mrocza K., *Fake newsy jako nowa kategoria zagrożenia systemu bezpieczeństwa ekonomicznego państwa w dobie kryzysu epidemicznego*, „*Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*” 2022, t. 14, nr 26.
- MZ o wypowiedzi lekarki nt. szczepień przeciw COVID-19. „*To manipulacja*”, *Puls Medycyny*, 30.06.2021, <https://pulsmedycyny.pl/mz-odpowiada-antyszczepionkowcom->

³⁷ S. Hadźialić, V.T. Phuong, op. cit., s. 36.

- szczepionki-przeciwno-covid-19-zapobiegaja-hospitalizacji-w-92-96-proc-1120925 (dostęp: 16.05.2022).
- Nyzio A., *Pandemia koronawirusa a polskie służby specjalne*, „Komentarz KBN”, 3.04.2020, nr 9(64).
- Ojczyk J., *Stan epidemii od poniedziałku zastąpiony przez stan zagrożenia epidemicznego*, Prawo.pl, 16.05.2022, <https://www.prawo.pl/zdrowie/stan-epidemii-zastapi-zagrozenia-epidemicznego,514656.html> (dostęp: 14.05.2022).
- Palczewski M., *Fake news w polityce. Studia przypadków*, „Mediatization Studies” 2019, nr 3.
- Papież Franciszek, „Wszyscy tworzymy jedno” (Ef 4,25). *Od wirtualnych wspólnot społecznościowych do wspólnot ludzkich. Orędzie na 53. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, Towarzystwo Świętego Pawła, 24.01.2019, <https://www.paulus.org.pl/214,53-swiatowy-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-franciszek-2019> (dostęp: 15.05.2022).
- Pleszczyński J., *Etyka dziennikarska*, Warszawa 2007.
- Propaganda*, SJP, <https://sjp.pl/propaganda> (dostęp: 15.05.2022).
- Qualter T.H., *Propaganda and Psychological Warfare*, New York 1965.
- Raport Komisji Europejskiej dotyczący szczepień*, Główny Inspektorat Sanitarny, <https://www.gov.pl/web/gis/raport-komisji-europejskiej-dotyczacy-szczepien> (dostęp: 14.05.2022).
- Sikorski J., *Infodemia jako czynnik społecznego zagrożenia*, „Studia Wschodnioeuropejskie” 2021, nr 15, <http://swe.uw.edu.pl/15.21.pdf> (dostęp: 23.09.2022).
- Stanowisko w kwestii zapewnienia edukacji medialnej wszystkim grupom wiekowym i społecznym*, Polski Komitet Programu Informacja dla Wszystkich przy Polskim Komitecie do spraw UNESCO, https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/edukacja_medialna_PK_IFAP_stanowisko__1_.pdf (dostęp: 14.05.2022).
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe, Dz.U. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.
- Walczymy z fałszywymi informacjami*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/web/koronawirus/walczymy-z-falszywymi-informacjami> (dostęp: 27.09.2022).
- Werner W., *O (nie)rzeczywistości propagandy. Cechy charakterystyczne propagandowych obrazów świata*, [w:] *Uwikłania historiografii. Między ideologizacją dziejów a obiektywizmem badawczym*, red. T. Błaszczak et al., Poznań 2011, <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/20678/1/propaganda%20art%20Wiktor%20Werner.pdf> (dostęp: 15.05.2022).
- WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID19 – 11 March 2020, World Health Organization, 11.03.2020, <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> (dostęp: 14.05.2022).
- Zgłoś fake news*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/web/koronawirus/zglos-fake-news> (dostęp: 27.09.2022).